

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXIII (2015),
Книжка / Issue 2

НОВООТКРИТИ СРЕДНОВЕКОВНИ СЕЛИЩА В ЦЕНТРАЛНАТА ЧАСТ НА ГОРНОТРАКИЙСКАТА НИЗИНА

Пламен Караилюв

NEW FOUND OUT MEDIEVAL SETTLEMENTS IN THE CENTRAL PART OF THE UPPER-THRACIAN VALLEY

Plamen Karailiev

Abstract: A brief survey is done of four newly examined Medieval villages, situated in the territory of Radnevo Municipality. Their inserting into scientific circulation together with the newly found out but unexamined two settlements completes the settlement system in the Medieval period. On the basis of investigation done referring to the topography, the building character and numerous excavations material the settlements are dated about the end of 11th century – the beginning of 13th century

Key words: Medieval Settlements, Upper-Thracian Valley, villages, Radnevo Municipality, topography, excavations material.

Енергийният комплекс „Марица – изток“ е разположен в южната част на Старозагорското поле, което е ограничено от изток от Свети Илийските и Манастирските възвишения, на север от южните склонове на Сърнена гора, на запад достига до Чирпанските възвишения и на юг до Сакар планина. Основната водна артерия е река Сазлийка, в която се вливат второстепенните реки Блатница, Овчарица и Соколица. Гъсто разположените притоци на тези реки обуславят слабо хълмистия характер на релефа. Географското разположение, плодородната земя и мекият климат са основен фактор за създаване и развитие на различни по характер и структура селища още от най-дълбока древност.

Развитието на минната дейност дава възможност за системно и щателно проучване на обширни площи на структури от различни археологически епохи. През последните девет години бяха проучени цялостно или частично нови четири средновековни селища и три прилежащи към тях некропола. Чрез обходи бяха локализирани и две нови средновековни селища. В следващите редове ще се опитаме да представим основните изводи от тези резултати.

През 2005 г. при проучването на обект от късножелязната епоха в с. Гледачево, в близост до центъра на селото се открива масов гроб със златни накити и сребърни коланни гарнитури [Даскалов, М., Тонкова, М. 2010, с. 78 – 102]. В процеса на проучването на ямното светилище от късножелязната епоха от Средновековието са разкрити и проучени няколко ями, с обичайния за епохата запълнител. Изключение правят две от тях, разкрити в близост до масовия гроб, на дъната на които са открити един сърп и една ножица. Намерените монети в границите на проучваната площ са от управлението на Мануил I Комнин. Към XII век най-общо насочва и намерената предимно фрагментирана битова керамика. Тези обстоятелства налагат по-щателно проучване в рамките на тази част от селото, което все още не попада под насипа на Рудник „Трояново 2“. Още през 2006 г. са открити и първите жилищни и стопански постройки от средновековното селище [Тонкова, М., Караилюв, П. 2008, с. 168]. В следващите сезони е проучена площ от около 6 дка. Разкритите археологически съоръжения са разположени по левия бряг на река Селската река, десен приток на река Овчарица, и обособяват две основни ядра, отдалечени на около 800 м едно от друго (обр. 1, 1). Вероятно селището се е развивало с известни

промеждутъци, както към извора, така и към устието на реката. В границите на сегашното село средновековните структури са разположени в дворовете на къщите, които били обработвани, включително и машинно. Това, както и по-късните насложени строежи, е причина в значителна степен за компрометиране на културния пласт, който почти не се засича. В редки случаи се маркира нивото на средновековния терен, от който са започвали вкопаванията на структурите. Изкопните работи за асфалтирането на улиците са довели до пълното унищожаване не само на културния пласт, но и на почти всички следи от вкопани съоръжения в техния обсег. Изкуствено преграденото корито на реката и образувалото се в резултат на това малко езеро, допълнително възпрепятстват проучванията в западна посока. Разкрити са тридесет жилищни и стопански постройки, двадесет и седем напълно проучени стопански и сметни ями, два ямни комплекса, които вероятно служели като кариера за добиване на суровина за керамична продукция, една голяма стопанска постройка (обор), малък некропол от четири гроба с християнски погребален обред и още един масов гроб с колективна земеделска находка между краката на двата скелета [Караилюев, П., Петрова, Р. 2009, с. 746 – 749].

Вероятно към това селище принадлежат и проучените няколко ями в м. „Каяджика”, разположена на десния бряг на Селската река [Борисов, Б. 2005, с. 292 – 293]. За сега тяхната датировка е отнесена към втората половина на XII в. [Борисов, Б. 2007, с. 437].

През 2007 г. започва проучване в м. „Бахча Бунар”, разположена на три километра западно от с. Овчарци, община Раднево (обр. 1, 2). Селището е разположено на първата дясна, незаливна тераса на Голямата река, ляв приток на река Овчарица. От северозапад има малък поток, който при каптиране на извора му през 1958 г. се открива колективна монетна находка от 3272 медни корубести монети от втора половина на XII – началото на XIII в. [Йорданов, И. 1975, с. 61 – 67].

Дългогодишната обработка на земята включително и с тежка техника, значително повредила културния пласт, който е най-силно изявен над археологическите структури, като в близката им периферия изтънява до 0,03 м. Тази и по-малка дебелина на пласта практически е незабележим на фона на черноземната почва. Проучена е площ от около 7,5 дка. Разкрити са двадесет и една жилищни и стопански постройки, два големи обора, една домакинска пещ и двадесет и пет стопански и сметни ями извън постройките [Караилюев, П. 2008, с. 666; Караилюев, П., Петрова, Р. 2009, с. 746 – 747; 2010, с. 580; 2011, с. 525 – 528].

От направения анализ на керамичния материал, както и монетите, селището е датирано в границите на XII в.

През 2009 г. започва проучването на средновековно селище в местността „Под ямача” край с. Овчарци, община Раднево [Динчев, В. 2010, 403 – 404; 2012, с. 354 – 356; Караилюев, П. 2013, с. 482; Караилюев, П., Петрова, Р. 2012, с. 487 – 488; Караилюев, П., Петрова, Р. 2013, с. 483 – 485].

Тя се намира на четири километра южно от селото и на два километра югоизточно от селището, разположено в м. „Бахча бунар”. Заема втората лява незаливна тераса на р. Голямата река – ляв приток на р. Овчарица (обр. 1, 3). Проучена е площ от около четири декара, на която се откриват структури от римската и класическата епоха. Проучени са и три жилища от XV – XVII в. Разкриват се десет полувкопани постройки от средновековната епоха, осем стопански ями и един гроб със скелет в положение „хокер”. На седемдесет метра южно от селището проучихме некропол с 69 гроба, принадлежащи към селището. Погребаните са положени съгласно християнския погребален обред. В северната периферия на некропола са проучени и седемнадесет ями, които вероятно са използвани при поменалните ритуали. В малкото пространство между жилища № 3 и 4, освен монети от XII в., за първи път в проучването селища на територията на енергийния комплекс се откриха и две български имитации на латински монети, сечени в периода 1208 – 1218 г. Въз основа на керамичния и монетния материал селището и некрополът са съществували през XII – и началото на XIII в.

През 2013 г. на 2 км западно от гр. Раднево в м. „Герена”, проучихме седемнадесет жилищни и стопански помещения, три стопански ями и сто шестдесет и четири гроба от прилежащия към селището некропол (обр. 1, 4) [Караилюев, П., Пировска, А., Петрова, Р. 2014, с. 567 – 569].

През 2015 г. проучихме още седемдесет и четири гроба, като в част от тях индивидите са погребани в дървени ковчези с правоъгълна и трапецовидна форма. Намерените стенописни фрагменти са вероятно от църковната постройка, която ще бъде обект на последващи проучвания. Въз основа на многобройния керамичен материал, включително и 21 броя цели керамични форми, голямо количество накити, подкрепени от 11 броя монети, открити в жилищните помещения, поставяме селището и

некропола в границите от края на XI до края на XII в. Най-ранната монета е на Алексей I Комнин (1081 – 1118) – след реформено монетосечене, а последната на Мануил I Комнин (1143 – 1180), открита в жилище № 11, която засега бележи и неговия финал. Селището е разположено на незаливна тераса, заключена между реките Съзлийка и левия ѝ приток, р. Кумурджа. На левия бряг на р. Кумурджа, близо до устието ѝ при обходи сме намирали фрагментирана керамика от средновековната епоха. Значително по-голямо количество от нея има и в двора на сегашната психоболница. Недалеч от там, на левия бряг на р. Блатница при устието ѝ, по повърхността на обработваемия терен се наблюдава значително количество фрагментирана керамика, включително и от средновековната епоха. Вероятно това са отделни ядра от една внушителна за местните мащаби селищна агломерация.

В разглежданите четири селища до настоящия момент са проучени напълно седемдесет и девет жилищни и стопански постройки, три големи селскостопански постройки (обори), два ямни комплекса, шестдесет и три ями и триста и единадесет гроба с християнски погребален обред от прилежащите им некрополи. Проучени са и две гробни ями с три скелета, положени със значителни отклонения от християнския обред, което ги доближава по-скоро към езическата погребална практика.

През 2007 г. на дясната незаливна тераса на р. Хамам дере, десен приток на р. Съзлийка, в землището на с. Ковач, община Раднево, при дълбока оран бе локализирано средновековно селище с характерната фрагментирана керамика от XII в. По повърхността на терена ясно се открояваха светлосиви петна – седем на брой – с примес от пепел и въглени и висока концентрация на фрагментирана керамика. Подобна бе ситуацията и на срещуположния бряг, но без ясно различими петна от археологически структури. Неголямото по площ селище е било разположено и на двата бряга на реката (обр. 1, 6).

Със същите характеристики по отношение на масовия материал е и селището разположено, на първата лява, незаливна тераса на р. Блатница (обр. 1, 5). Намира се на осемстотин метра северно от частично проученото средновековно селище в м. „Старото селище” при Централна ремонтна база – Раднево [Саватинов, С. 1995, с. 147 – 170].

Пет от коментираните селища са разположени на първите незаливни тераси на водните артерии, като отдалечеността им от сегашните корита на реките не надхвърля повече от сто метра. В границите на тази полоса е разположено и селището в м. „Под ямача”. При самите тераси се наблюдава лека денивелация в посока на речните корита. От наблюденията на терена остава убеждението, че разположението не играе съществена роля при избора на място за застрояване. Освен естествените геоморфологически заслони, като преграда за студените течения вероятно се е вземала под внимание и гъстата гориста растителност, която, без съмнение, е била много по-разпространена в сравнение с днешния култивиран терен. Две от селищата са разположени от двете страни на протичаща през тях река – Гледачево, и селището в м. Пясъците, в землището на с. Ковач. Възможно е да има и диференциране, като на единия бряг са разположени жилищните и стопанските, а на другия – занаятчийските постройки. Друга съществена особеност в общото пространствено разположение е локализирането на отделни селищни ядра. Тези ядра са разположени по протежение на водната артерия, при наличие на такава, и са на разстояние не повече от хиляда метра. Такова разположение има в селището Гледачево, селището в м. Старото селище и отстоящото на осемстотин метра, северно от него новооткрито селище. Чисто хипотетично може да предположим, че селищата се развивали с известни прекъсвания по протежението на реките, какъвто е и случаят при селищата в Бахча бунар и Под ямача. При вливането на р. Голямата река в р. Овчарица е възможно да е имало и друго селище, което е било унищожено от минната дейност. В пълна сила това важи и за течението на р. Селската река при с. Гледачево. Изолиран за сега остава случаят със селищните структури, разположени около устията на реките Блатница и Кумурджа край град Раднево.

Всички селища са неукрепени. На стерилен археологически терен е разположено селището в м. Бахча бунар. Останалите залягат изцяло или частично върху пластове от по-ранни културни наслоявания.

Във вътрешната структура на отделните селища се наблюдава групиране в отделни сектори на 3 – 4 жилищни помещения. Вероятно така ситуирани те се ползват по роднински признак. Приблизително на 4 – 6 жилища се пада по едно стопанско помещение. Съществува известен стремеж стопанските постройки да са по периферията или леко встрани от жилищните. Вероятно това е продиктувано с цел запазване на припасите и инвентара в случай на стихийен пожар. На този етап от проучванията няма данни за улична мрежа и изявено площадно пространство. Постройките са разположени близо една до

друга и вероятно се използвали за проходи между тях тесни пътеки без настилка. Няма данни също така за заграждане и оформяне на дворни пространства. Постоянен елемент в разглежданите селища са сметните ями и ямите зърнохранилища, които са разположени извън жилищните и стопански сгради. Наблюдава се групиране на част от тях по периферията на селищата в с. Гледачево и м. Бахча бунар. В три от разглежданите селища липсва култов или административен център, за разлика от селището в м. Герена, проучвано и през 2015 г., където въз основа на откритите стенописни фрагменти наличието на църковна постройка не се поставя под съмнение.

Нов елемент в селищната топография е разкриването на големи стопански постройки, ситуирани в края на селището. За първи път такава голяма постройка, заграждаща площ от около един декар, се проучи окончателно през 2008 г. [Караилiev, П., Петрова, Р. 2009, с. 746 – 747].

В план тя представлява правоъгълник, на който и в четирите ъгли са оставени различни по големина вратни отвори. Основите за стените са в негатив, широки до 0,70 м. По дъното на основата няма гнезда за дървени колове или греди. Такива няма и в цялото вътрешно пространство, което показва че сградата не е била дори и частично покрита.

Втората сграда е със същите конструктивни параметри, с тази разлика, че тя е двуделна и е отворена от едната дълга страна. Подобна сграда частично е разкрита и в средновековното селище в с. Гледачево. В план тя представлява издължен овал. Вратният отвор е с ширина 2,00 м и се намира в стесения сектор на сградата. Основите на сградата са с широчина до 0,70 м и са в негатив. По дъното на основата липсват дупки за вертикална конструкция и покритие. Тези стопански постройки най-вероятно са обори и изглежда, са свързани с развитото скотовъдство, което наравно със земеделието е основна форма на поминък.

В селищата в Гледачево, в м. Под ямача и м. Герена са проучени и някои части от техните некрополи. В м. Под ямача некрополът се намира на 70 м южно от селището. Разположен е върху ниско хълмче. В Гледачево некрополът е развит в непосредствена близост до селището. В границите на селището в м. Герена попада и некрополът. При разрастването му са изоставени част от постройките и гробовете са разположени върху тях.

Един от най-важните дялове в проучванията на селищата е свързан с жилищната архитектура. Формата, планировката, устройството, строителните материали на сградите често пъти са белезите, по които съдим за достиженията на носителите на селищната култура. Основна характерна черта на жилищните постройки в разглеждания регион е нетрайният материал, от който са направени. Дори и при наличието на близки каменни кариери, предпочитаният строителен материал остава дървото, тъй като е най-достъпен и лесен за обработка. Тази строителна традиция се запазва в селищната архитектура през целия средновековен период. В разглежданите селища има само един случай на изграждане на двулицев зид при късата страна на жилище в м. Бахча бунар.

В планово отношение всички сгради, независимо от тяхното предназначение, са едноделни. Основната им форма е четириъгълната, като доминира правоъгълния план. На второ място, по количествено съотношение се нареждат Г-образните сгради, следвани от петъгълните. Повечето постройки имат заоблени ъгли и леко скосени към дъното стени, което, изглежда, се дължи на обрушването им след тяхното разрушаване. Пространствената ориентация на сградите спрямо основните посоки е различна, но доминира залагането им с ъглите в посока север – юг. Преди всичко ориентацията на постройките е съобразена с геоморфологията на терена.

Подовете на всички постройки са вкопани на различна дълбочина в тогавашния терен. Дълбочината на вкопаване е основният признак, по който определяме техния вид. Като наземни определяме тези, които са вкопани на дълбочина до 0,50 м поради факта, че по-голямата част от техните стени са над земята. Полувкопаните, от своя страна, достигат до 1,00 – 1,10 м дълбочина на вкопаване. В разглежданите селища преобладава категорията на наземните сгради. Единствено в селището в м. Под ямача половината от проучените постройки, разположени в равен участък, са вкопани от нивото на средновековния терен между 0,80 – 1,10 м. Когато постройките са разположени на наклонен терен този метричен принцип губи своята универсалност. Примери за по-дълбоко вкопаване на тази част от постройката, която е към ската, има в село Гледачево и в м. Герена. Въпреки че почти няма сигурни данни за местонамирането на вратните отвори, с голяма доза увереност може да се твърди, че те са били разположени от плитката страна на вкопаване.

Външни стълбища няма открити. Данни за наличие на вътрешно стълбище има при една жилищна постройка в м. Бахча бунар. Стълбището е двустълпално оформено от два плоски камъка. Безспорно вътрешни стълбища е имало, но изработени от дървен материал, поради което няма запазени следи от тях.

Подозетите на постройките са трамбовани. Само в една жилищна постройка в селището Гледачево подът е частично обмазан с глина.

Един сравнително постоянен белег при жилищната архитектура през средновековието е наличието на ями, вкопани под пода на жилищата. В границите на едно жилище те достигат до три и рядко надхвърлят тази цифра. Известни са различни комбинации от форми на ями в едно помещение. Поради кратковременното съществуване на самите постройки, еднообразния и трудно определяем във времето подемен материал, не може да се отговори дали ямите са съществували едновременно, или не. Трябва да се отбележат успоредно разположените двойки ями, с почти правоъгълна форма. Тяхната дълбочина рядко надхвърля 0,50 м. Оформените уширения при устията показват, че те са били покрити. Такива ями са разкрити в част от жилищата и в четирите селища. По правило тези жилища имат приблизително квадратна форма, а площта им достига до 8 м². Ямите в жилищата, за разлика от ямите в стопанските помещения, са с малък обем. Те по-скоро служели за домакински цели, а не като ями – зърнохранилища. Намерените в тях керамични кани, стомни и средни по размер гърнета подкрепят тази им функция.

Най-голям е броят на сградите с площ от 5 до 10 м², следвани от тези до 15 м². Постройките в разглежданите средновековни селища обикновено са в границите от 5 до 15 м². Това е масово разпространената и предпочитана за застрояване площ. От цялостния анализ се налага изводът, че приблизително половината от постройките попадат в границите между 8 и 18 м². Това е и най-предпочитаната и масова квадратура в редица средновековни селища от територията на България [Чангова, Й. 1972, с. 31; Гатев, П. 1985, с. 7; Димитров, Д. 1975, с. 231 – 232; Балабанов, Т. 2004, с. 138].

Неизменен елемент от интериора на средновековното жилищно строителство е отоплителното съоръжение. Присъстват всички познати до сега горивни съоръжения – печки, пещи и огнища. Стените на пещите и печките са иззидани от ломени камъни на калова спойка. Няма изцяло запазено съоръжение. Само може да се предполага, че горивната камера при пещите е кръгла или овална, а при печките правоъгълна. При цялата условност на твърдението на този етап от проучванията друг разпознавателен белег е труден за дефиниране. Разположението им е приъглово, за разлика от огнищата, които са монтирани винаги на известно разстояние от стените. Четири малки по размер пещи в Гледачево и една в селището в, м. Под ямача, са оформени в здравия бряг на една от стените на жилището. Една пещ с дъно, застлано с половин форматни тухли и тънка глинобитна стена, е открита в селището в м. Герена. Вероятно стената е за еднократна употреба и е формована посредством кръжило. В близост до отворите на печките и зиданите пещи са оформени малки ями, запълнени с пепел и въглини. В селището в м. Бахча бунар, в такава яма, беше разкрито силно опушено гърне, заровено в пепел и въглини до нивото на шийката. Фрагментирана керамика, изработена на бавно колело, често се открива както в горивните камери, така и в непосредствена близост до горивния отвор. Вероятно тази категория керамика се е използвала по-често при непосредствено съприкосновение с огъня. Нерядко в едно и също жилище има повече от едно отоплително съоръжение. В две от жилищата в селищата Гледачево и Бахча бунар на нивото на пода има монтирани двойка открити огнища, със старателно обмазани дъна. Във всички останали случаи отоплителните съоръжения в една постройка са от различен вид.

Дървесно-стълбовата конструкция е основна за изграждане на скелета на стените и подържа покрива. Въпреки това еднотипна и устойчива гредосистема, която да подсказва начина на устройството на стените и покрива, няма. Не са открити следи от глинена обмазка на стените. Дебелината на дървените стълбове в ъглите и по оста на стените не предполага плетена конструкция. Разликата в съсието между стълбовете, по оста на стената, достига до 0,15 м и предполага те да са конструирани от хоризонтално поставени греди. Предвид минималното количество железни гвоздеи, намерени в селищата, сглобката най-вероятно е била посредством дърводелски жлеbove или дървени клинове. Тази конструкция обяснява и липсата на обмазки в рушевините на сградите. Сигурни данни за начина на изграждане на стените има в два случая – от Гледачево и Бахча бунар. И двете постройки са жилищни. Там овъглини следи от дървесина с дебелина от 0,04 до 0,07 м има в четирите стени на жилището. Дървената обшивка, в случая от талпи, вероятно започвала на известно разстояние от пода, като обхващала само надземната част на сградата. По-голямата част от стопанските сгради вероятно са имали колово-плетена конструкция на стените, за което свидетелства малкият размер на

отворите за колове, които рядко надминава 0,17 м при ъглите. Друга съществена особеност при изграждането на стените е оформената плитка основа, вкопана под нивото на пода, с ширина от 0,15 м до 0,30 м. Г-образно оформени основи срещаме при селищата в местностите Бахча бунар и Герена. Пак в м. Герена по подобен начин е оформена основата на едната къса страна на жилище.

Трябва да отбележим, че по дъната на тези основи на сгради няма отвори. Според нас те са предназначени за хоризонтално поставени греди. Във височина, стените на тези сгради могат да бъдат издигнати както от хоризонтални греди, така и от колово-плетена конструкция.

В три от селищата покритието на покривите е било от нетраен материал. Изключение има само в селището в м. Герена. Там в рушевините на три постройки бяха открити голямо количество фрагментирани керемиди, капаци и улуци.

В разглежданите селищни единици, на този етап от проучванията, няма открити сигурни данни за прозоречни отвори. Липсват и косвени данни за тях, като например следи от прозоречно стъкло. За покривните конструкции на постройките съдим единствено по запазените отвори за колове и стълбове, които са елемент не само на стените, но и на покрива. Въз основа на разпределението на вертикалните стълбове може да бъде определена два вида покривна конструкция. Еднокатни покриви се предполага, че е имало при тези постройки, където стълбовете са разположени по протежение на противоположните стени или имат по един вертикален стълб в срещуположните ъгли. С повече увереност може да твърдим, че двускатни покриви са били монтирани на постройките и с по един допълнителен стълб в средата на срещуположните стени. Основен крепежен елемент, необходим на четирикатния покрив, е здрава греда, разположена в центъра на жилището. Подобен случай не е засвидетелстван в комен-тираните постройки.

Основните изводи от всички тези разсъждения могат да се групират по следния начин. Всички жилищни и стопански помещения са вкопани в тогавашния терен. Предпочитаната форма е четириъгълната. Постройките имат вертикално-стълбова конструкция на стените. Покривите са предимно двускатни и като изключение – еднокатни. Това еднообразие говори за устойчива строителна традиция, прилагана вероятно от едно и също етническо население. За нас е важно да отбележим, че формата и дълбочината на вкопаване не са надежден хронологичен белег, тъй като подобни постройки се датират в широките хронологически граници от IX до края на XIV в. Установи се, че разнообразието от отоплителни съоръжения, монтирани както при вкопани, така и при наземни постройки, също не са хронологически белег. През разглеждания период от време няма наложена единна планова система за начина на изпълнение на отделните строителни операции. Основни фактори в тази насока изглежда са били характерът на конструкцията, съобразена с наличния материал и даденостите на терена, предпочитанията на собственика и не на последно място – строителните умения на средновековния майстор. Прецизното картиране на селищата и техните елементи е все още в началния си етап. Поради тази причина остава все още открит въпросът за вътрешната планировка и големината на селищата, наличието или отсъствието на различни структурообразуващи елементи, като некропол, църква, площадно пространство, улична мрежа и др.

Големите открити стопански обори са един нов елемент в характеристиката на тази селища, която все още не е напълно дефинирана. От друга страна, тяхната поява внася известно икономическо диференциране, което извежда скотовъдството наравно със земеделието като основна форма на поминък. Наред с това, заедно с местните изделия, има и достатъчно вносна керамика и предмети на лукса, които показват не само икономическите възможности на населението, но и търговските му връзки.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Публикации:

Балабанов, Т. 2004 – Т. Балабанов. Селище в югозападната част на външния град на Плиска. – В: Плиска – Преслав, 10, 2004. [Т. Balabanov. Selishte v uigozapadnata chast na vanshniya grad na Pliska. – V: Pliska – Preslav, 10, 2004.]

Борисов, Б. 2005 – Б. Борисов. Спасителни археологически разкопки на антично и средновековно селище в м. „Каяджик“ край бившето село Гледачево, в комплекса „Марица-изток“. – АОР през 2004 г. София, 2005. [В. Borisov. Spasitelni arheologicheski razkopki na antichno i srednovekovno selishte v m. „Kayadzhik“ kraj bivsheto selo Gledachevo v kompleksa „Maritza-iztok“. – АОР през 2004 г. Sofia, 2005.]

Борисов, Б. 2007 а – Б. Борисов. Спасителни археологически разкопки на антично и средновековно селище в м. „Каяджик“ край бившето село Гледачево в комплекса „Марица-изток“. – АОР през 2006 г. София, 2007. [B. Borisov. Spasitelni arheologicheski razkopki na antichno i srednovekovno selishte v m. „Kayadzhik“ krai bivsheto selo Gledachevo v kompleksa „Maritza-iztok“. – AOR prez 2006 g. Sofia, 2007.]

Гатев, П. 1985 – П. Гатев. Средновековно селище и некропол от XII в. край с. Ковачево, Пазарджишки окръг. – В: Разкопки и проучвания, XII, 1985. [P. Gatev. Srednovekovno selishte i nekropol ot XII v. krai s. Kovachevo, Pazardzhishki okrag. – V: Razkopki i prouchvaniya, XII, 1985.]

Даскалов, М., Тонкова, М. 2010 – М. Даскалов, М. Тонкова. Ранносредновековен колективен гроб със сребърни коланни гарнитури от Гледачево, Радневно. – Археология, 3–4, 2010. [M. Daskalov, M. Tonkova. Rannosrednovekoven kolektivnen grob sas srebarni kolanni garnituri ot Gledachevo, Radnevsko. – Arheologiya, 3–4, 2010.]

Динчев, В. 2010 – В. Динчев. Разкопки на археологически обект в м. „Под ямача“ в землището на с. Овчарци, община Раднево. – АОР през 2009 г. София, 2010. [V. Dinchev. Razkopki na arheologicheski obekt v m. „Pod yamacha“ v zemlishteto na s. Ovchartzi, obshtina Radnevo. – AOR prez 2009 g. Sofia, 2010.]

Динчев, В. 2012 – В. Динчев. Спасителни разкопки на античен обект в м. „Под ямача“ край с. Овчарци, община Раднево. – АОР през 2011 г. София, 2012. [V. Dinchev. Spasitelni razkopki na antichen obekt v m. „Pod yamacha“ krai s. Ovchartzi, obshtina Radnevo. – AOR prez 2011 g. Sofia, 2012.]

Димитров, Д. 1975 – Д. Димитров. Някои въпроси във връзка с изучаването на старобългарското масово жилище от VI – XI в. в Североизточна България. – В: Архитектурата на Първата и Втората българска държава. София, 1975. [D. Dimitrov. Nyakoi vaprosi vav vrazka s izuchavaneto na starobalgarskoto masovo zhilishte ot VI – XI v. v Severoiztochna Balgaria. – V: Arhitekturata na Parvata i Vtorata balgarska darzhava. Sofia, 1975.]

Йорданов, И. 1975 – И. Йорданов. Колективна находка на византийски корубести монети от с. Овчарци, Сливенски окръг. – Археология, 1, 1975. [I. Yordanov. Kolektivna nahodka na vizantiiski korubesti moneti ot s. Ovchartzi, Slivenski okrag. – Arheologiya, 1, 1975.]

Караишев, П. 2008 – П. Караишев. Спасителни археологически проучвания на средновековно селище в м. „Бахча бунар“ край с. Овчарци, община Раднево. – АОР за 2007 г. София, 2008. [P. Karailiev. Spasitelni arheologicheski prouchvaniya na srednovekovno selishte v m. „Bahcha bunar“ krai s. Ovchartzi, obshtina Radnevo. – AOR prez 2007 g. Sofia, 2008.]

Караишев, П. 2013 – П. Караишев. Средновековно селище в м. „Под Ямача“, край с. Овчарци, общ. Раднево. – АОР през 2012 г. София, 2013. [P. Karailiev. Srednovekovno selishte v m. „Pod Yamacha“, krai s. Ovchartzi, obshtina Radnevo. – AOR prez 2012 g. Sofia, 2013.]

Караишев, П., Петрова, Р. 2009 – П. Караишев, Р. Петрова. Спасителни археологически проучвания на средновековно селище в м. „Бахча бунар“ край с. Овчарци, община Раднево. – АОР за 2008 г. София, 2009. [P. Karailiev. Spasitelni arheologicheski prouchvaniya na srednovekovno selishte v m. „Bahcha bunar“ krai s. Ovchartzi, obshtina Radnevo. – AOR prez 2008 g. Sofia, 2009.]

Караишев, П., Петрова, Р. 2010 – П. Караишев, Р. Петрова. Спасителни археологически проучвания на средновековно селище в с. Овчарци, община Раднево. – АОР през 2009 г. София, 2010. [P. Karailiev, R. Petrova. Spasitelni arheologicheski prouchvania na srednovekovno selishte v s. Ovchartzi, obshtina Radnevo. – AOR prez 2009 g. Sofia, 2010.]

Караишев, П., Петрова, Р. 2011 – П. Караишев, Р. Петрова. Спасителни археологически проучвания на средновековно селище в с. Овчарци, община Раднево. – АОР през 2010 г. София, 2011. [P. Karailiev, R. Petrova. Spasitelni arheologicheski prouchvaniya na srednovekovno selishte v s. Ovchartzi, obshtina Radnevo. – AOR prez 2010 g. Sofia, 2011.]

Караишев, П., Петрова, Р. 2012 – П. Караишев, Р. Петрова. Средновековен некропол в м. „Под Ямача“, край с. Овчарци, община Раднево. – АОР през 2011 г. София, 2012. [P. Karailiev, R. Petrova. Srednovekoven nekropol v m. „Pod Yamacha“ krai s. Ovchartzi, obshtina Radnevo. – AOR prez 2011 g. Sofia, 2012.]

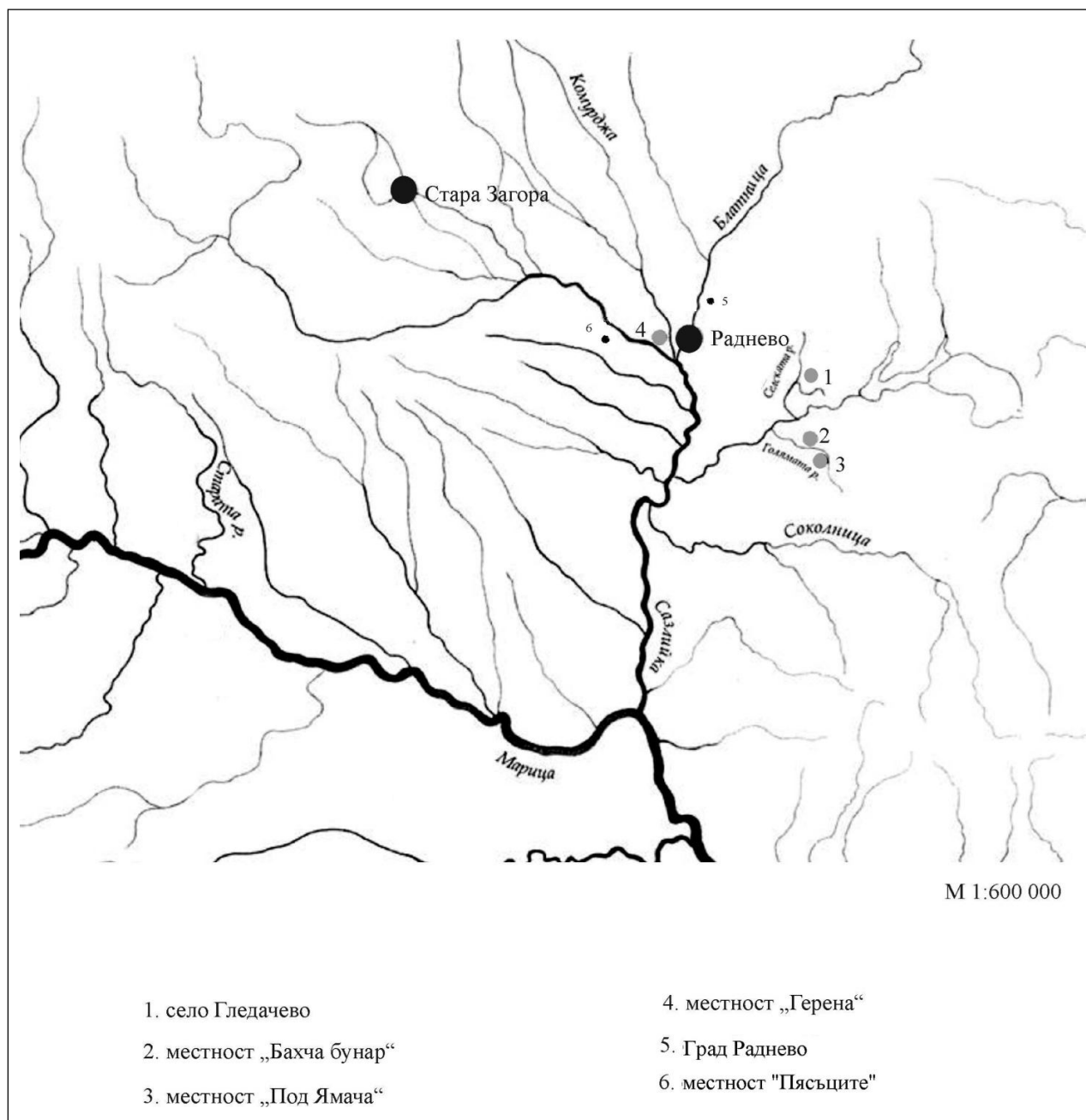
Караишев, П., Петрова, Р. 2013 – П. Караишев, Р. Петрова. Средновековен некропол в м. „Под Ямача“ край с. Овчарци, община Раднево. – АОР през 2012 г. София, 2013. [P. Karailiev, R. Petrova. Srednovekoven nekropol v m. „Pod Yamacha“ krai s. Ovchartzi, obshtina Radnevo. – AOR prez 2012 g. Sofia, 2013.]

Караишев, П., Пировска, А., Петрова, Р. 2014 – П. Караишев, А. Пировска, Р. Петрова. Спасителни археологически проучвания в местността „Герена“ в землището на с. Знаменосец, община Раднево. – АОР през 2013 г. София, 2014. [P. Karailiev, A. Pirovska, R. Petrova. Spasitelni arheologicheski prouchvaniya v mestnostta „Gerena“ v zemlishteto na s. Znamenosec, obshtina Radnevo. – AOR prez 2013 g. Sofia, 2014.]

Саватинов, С. 1995 – С. Саватинов. Сондажни археологически проучвания в местността „Старото селище“ край град Раднево. – В: Марица – изток. Археологически проучвания. Т. 3. Раднево, 1995. [S. Savatinov. Sondazhni arheologicheski prouchvaniya v mestnostta „Staroto selishte“ krai grad Radnevo. – V: Maritza – iztok. Arheologicheski prouchvaniya. T. 3. Radnevo, 1995.]

Тонкова, М., П. Караишев. 2008 – М. Тонкова, П. Караишев. Ямно светилище от късножелязната епоха и средновековно селище и некропол (Обект Двора) в центъра на бившето с. Гледачево, община Раднево. – АОР за 2007 г. София, 2008. [M. Tonkova, P. Karailiev. Yamno svetilishte ot kasnozhelezhnata epoha i srednovekovno selishte i nekropol (Obekt Dvora) v centara na bivsheto s. Gledachevo, obshtina Radnevo. – AOP za 2007 g. Sofia, 2008.]

Чангова, Й. 1972 – Й. Чангова. Средновековно селище над тракийския град Севтополис (XI – XIV в.). София, 1972. [Y. Changova. Srednovekovno selishte nad trakiiskiya grad Sevtopolis (XI – XIV v.). Sofia, 1972.]

Обр. 1. Карта на района с местоположенията на селищата